

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۸۰ - ۵۷

ارائه الگوی مدرسه کارآفرین با رویکرد فراترکیب

ندا ترابیپور^۱سید محمدباقر جعفری^۲جعفر رحمانی^۳

چکیده

وجود علائمی همچون، عدم شایستگی و توانمندی دانش آموزان بعد از ۱۲ سال تحصیل در ورود به بازار کار، توانایی کسب درآمد، تشکیل زندگی مستقل و حتی ورود به دانشگاه و ادامه تحصیل نشان از نیاز اساسی به تغییر در مدارس کشور می باشد. یکی از رویکردهای توانمندسازی دانش آموزان، رویکرد کارآفرینی در بستر وجود مدرسه کارآفرین است. در این راستا پژوهش حاضر به دنبال ارائه الگوی مدرسه کارآفرین با رویکرد فراترکیب است. پژوهش از نظر هدف کاربردی، از منظر گردآوری داده ها توصیفی و از منظر رویکرد کیفی است. این پژوهش با استفاده از روش فراترکیب انجام شده است. ابزار گردآوری داده ها، اسناد و مدارک پژوهشی و کتابخانه ای گذشته از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۴ است، که با ارزیابی کیفی صورت گرفته شامل ۴۱ پژوهش می شود. شیوه تحلیل داده ها، تحلیل محتوا است. یافته های پژوهش نشان می دهد، پیش بین های موثر بر مدرسه کارآفرین در ۳ مقوله: عوامل مرتبط با دانش آموز (ویژگی های شخصیتی، آشنایی با کارآفرینی)؛ عوامل مرتبط با معلم و مدیر (نگرش و رفتار کارآفرینانه، مدیریت کارآفرینانه، دانش کارآفرینانه، تجربه کارآفرینانه)؛ عوامل مرتبط با مدرسه (ساختار تسهیل کننده کارآفرینی، استراتژی آموزشی کارآفرینانه، برنامه درسی کارآفرینانه) قرار می گیرند. بافتار یا عوامل زمینه ای در ۴ مقوله: سیاست های تسهیل کننده (برنامه حمایتی، نظام پاداش و تشویق)، تأمین منابع (منابع مالی، فیزیکی و اطلاعاتی)، شرایط بازار (محیط نوآورانه، شبکه سازی و جهانی شدن)، فرهنگ کارآفرینانه (اعتقادات کارآفرینانه، حکمرانی کارآفرینانه) و پیامدهای مدرسه کارآفرین در ۳ مقوله: پیامد برای دانش آموز (ارتقا ریسک پذیری، توانایی توسعه استعدادها و مهارت ها، بهبود مشارکت، استقلال طلبی و مسئولیت پذیری، کارآفرینی انتفاعی)، پیامد برای مدرسه (هدفمند شدن آموزش، تشکیل مدرسه کارآفرین)، پیامد برای جامعه (پویایی شبکه کارآفرینی، توسعه اقتصاد آینده نگر، توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی) قرار می گیرند.

واژگان کلیدی

مدرسه کارآفرین، آموزش کارآفرینانه، فراترکیب.

۱. دانشجوی دکتری گروه مدیریت آموزشی، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

Email: N1360mnm@gmail.com

۲. دانشیار، عضو هیئت علمی پردیس فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

Email: sm.jafari@ut.ac.ir

۳. دانشیار، عضو هیئت علمی دانشگاه طلوع مهر قم، قم، ایران.

Email: 0384459@gmail.com

پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۹/۱۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۶/۱۷

طرح مسأله

در عصر کنونی، کارآفرینی به عنوان عامل اساسی در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشورها به حساب می‌آید (Iizuka et al., 2024). توسعه کارآفرینی نقش بسیار مهمی در ایجاد شغل، گسترش شغل، کاهش فقر، توسعه عدالت و دستیابی به توسعه پایدار دارد. از این رو، کارآفرینی و کارآفرینان نقش مهمی در پیشرفت و توسعه کشورها ایفا نموده و آموزش عنصر اصلی توسعه کارآفرینی است (Azmat et al., 2023). آموزش و پرورش نهاد ایجادکننده تفکر خلاق و تربیت انسان‌ها متفکر، خلاق، نوآور و توانمند است. مدارس در رأس نظام آموزش و پرورش در تولید علم کارآفرینانه و تجاری‌سازی نتایج تحقیقات و تربیت دانش‌آموزان با تفکر کارآفرینانه و نوآور جایگاه ویژه‌ای دارند (بدیعی و همکاران، ۱۴۰۳).

آموزش کارآفرینی به عنوان یکی از ابزارهای مؤثر تکثیر تعداد کارآفرینان و توسعه کارآفرینی اجرایی و عملی‌ترین راهبرد برون‌رفت از بن‌بست‌ها و مشکلات اقتصادی و اجتماعی هر کشور محسوب می‌شود، با این تاکید که اهمیت آموزش کارآفرینی در اولین مقاطع تحصیلی و سطوح پایه‌ای یادگیری جهت توسعه مهارت‌های حل مساله و استدلال، انتقال دانش در طول مراحل زندگی فرد غیر قابل انکار می‌باشد (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۰). در واقع آموزش کارآفرینی در مقاطع اولیه تحصیلی عامل اصلی ایجاد روحیه و نگرش کارآفرینی در افراد در بزرگسالی است، که سرانجام با توسعه توانمندی‌های فرد در زمینه کسب و کار نمود پیدا می‌کند. آموزش کارآفرینی در سطوح تحصیلی قبل از ورود فرد به دانشگاه، هم برای کشورهای توسعه‌یافته و هم کشورهای توسعه‌نیافته توصیه شده است، در واقع ادغام کارآفرینی در برنامه آموزشی پایه، به عنوان ابزاری جهت کاهش بیکاری و افزایش رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع شناخته شده است (Adeel et al., 2023). رشد و پرورش روحیه کارآفرینی از ابتدایی‌ترین سطوح آموزش، رخوت و سستی، یاس و ناامیدی حاکم بر افراد را که گاهاً معلول جو فضای آموزشی خشک و مستبدانه بوده است، تبدیل به جنبشی فکری برای آفریدن ایده‌ها و اندیشه‌های نو و سالم در آینده افراد می‌نماید، این ایده‌های نو و سالم است، که می‌تواند به طرح شغلی تبدیل شود و در نهایت دانش‌آموخته مقطع متوسطه را به سمت و سوی کار جدید سوق دهد (اکبری و همکاران، ۱۴۰۲). مدارس کارآفرین منجر به تربیت دانش‌آموزان چندبعدی، بامهارت، مسأله‌گرا و متفکر، کاهش میزان بیکاری، افزایش درآمد سرانه، توجه به درآمد حاصل از تولید تا ارائه خدمات، عدم وابستگی اقتصاد به منابع زیرزمینی، تنوع تولید، توسعه صادرات، ارتقای نوآوری، رشد و شکوفایی استعدادها دانش‌آموزان می‌شود (Şorgo et al., 2022).

با برنامه چهارم توسعه توجه به کارآفرینی و نوآوری در کشور، ایجاد و به مرور در اسناد

بالادستی به آن پرداخته شد. علی‌رغم تصویب خط‌مشی‌های گوناگون و سرمایه‌گذاری‌های گوناگون در این حوزه، کارآفرینی در ایران نتایج قابل توجهی نداشته است (نصیری و همکاران، ۱۴۰۱). آمار و ارقام جهانی موید این مطلب است. در تبدیل آموزش به کارآفرینی در بین کشورهای حوزه خاورمیانه ایران رتبه هشتم را دارد. از طرفی ایران در میان زنان دارای تحصیلات پایین‌تر از متوسطه، نرخ تبدیل آموزش به کارآفرینی، قبل از فلسطین اشغالی و در رتبه یکی به آخر مانده قرار دارد. بر اساس معیار اکوسیستم کارآفرینی دیده‌بان جهانی کارآفرینی، وضعیت ایران در سطح مدرسه از نظر آموزش کارآفرینی، ۲/۸ از مقیاس ۱ تا ۹ است که از میانگین تعیین شده یعنی ۳، پایین‌تر است (بداغی و همکاران، ۱۴۰۳) و شاهد فراغت هزاران دانش‌آموز هستیم که کمترین نشانه اندیشه‌آفرینی و نوآوری در آن نیست. به طور کلی ایران در حوزه تبدیل آموزش به کارآفرینی نسبت به میانگین جهانی در رتبه پایین و وضعیت نامناسبی قرار دارد (حاجی‌آقایی، ۱۴۰۲). از دلایل ناکارآمدی سیستم آموزش و پرورش کشور می‌توان به، کیفیت نامناسب و عدم تناسب سیستم آموزشی کشور با نیازهای واقعی بازار کار و نرخ بالای بیکاری، کاهش درآمد سرانه، توجه به کسب درآمد از طریق مشاغل خدماتی و توجه حداقلی به تولید، اقتصاد وابسته به منابع زیرزمینی و غیره به دلیل فقدان رویکرد سیستماتیک در حوزه آموزش، ناتوانی سیاست‌های آموزشی در مرحله عمل و اجرا، عدم توانمندسازی و فقدان مهارت‌محوری در دانش‌آموزان اشاره کرد، که نیاز به تشکیل مدارس کارآفرین را بیش از پیش روشن می‌کند (غفرانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ اکبری و همکاران، ۱۴۰۲؛ فتحی‌کرکوق و همکاران، ۱۳۹۹).

با توجه به اهمیت ایجاد مدارس کارآفرین که توسط بسیاری از خبرگان آموزشی شناسایی شده تحقیقاتی در این زمینه انجام شده است. اما بازنگری ادبیات نشان می‌دهد که این میزان تحقیقات کافی نمی‌باشد (Iizuka et al., 2024). در حالی که مطالعات انجام شده، درک مهمی از اهمیت مدارس کارآفرین و تأثیر آن بر آینده شغلی دانش‌آموزان و رشد و توسعه پایدار را نشان می‌دهد، اما می‌توان گفت، بیشتر این پژوهش‌ها بر روی بخش‌های منفرد و جداگانه مدارس کارآفرین به منظور پاسخ به یک نیاز یا مسأله در حوزه کارآفرینی انجام شده است و همین امر باعث ایجاد دانشی پراکنده در این حوزه شده و نیاز به ایجاد یک دید کلی از مدارس کارآفرین را مشخص می‌کند. دانش موجود در حیطه مدرسه کارآفرین، به روزرسانی نشده و نیازمند بررسی مجدد و بازنگری است. شایان ذکر است که پراکنده بودن ادبیات در این حوزه مانع درک کامل از پیشایندها و پیامدهای مدرسه کارآفرین می‌گردد، بنابراین کمبود مرور سیستماتیک در این حوزه علمی و بررسی بیشتر به چشم می‌آید. از طرفی در بستر داخلی کشور و با توجه به نیاز به مهارت‌محوری برای نسل آینده و دستیابی به توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور، پژوهش حاضر

در راستای تکمیل تحقیقات قبلی، به دنبال ارائه الگوی مدرسه کارآفرین با رویکرد فراترکیب می‌باشد.

مبانی نظری

کارآفرینی فرآیندی است که در آن ایده‌های بدیع و مناسب به منظور بهره برداری از فرصت‌ها و منابع موجود در جهت اشتغال‌شناسایی و پیاده‌سازی می‌شود و به عنوان اصلی‌ترین منبع توسعه و یکی از عوامل تغییر در اکثر کشورهای پیشرفته و در حال توسعه، در حال پیگیری است (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۰). در عصر جدید که عصر تغییر و تحولات فزاینده است، کارآفرینی لازمه رشد و توسعه هر جامعه‌ای است. در این بین مدارس کارآفرین عنصر اصلی ایجاد ذهنیت کارآفرین در بین دانش‌آموزان و نسل آینده بازار کار هستند (فتحی کرکوق و همکاران، ۱۳۹۹).

مدرسه‌ای که آموزش در آن بر مبنای نیاز واقعی دانش‌آموزان و برگرفته از محیط کار و برنامه‌های آموزشی آن در جهت پرورش خلاقیت و تربیت دانش‌آموزان توانمند با بهره‌گیری از مهارت‌های مختلف است، را مدرسه کارآفرین می‌گویند (Yuan et al., 2022). متناسب با نظر کمسیون اروپا، مدرسه کارآفرین در حوزه‌های کلیدی زیر، فعالیت خواهد کرد: ۱- توسعه حرفه‌ای معلمان و آموزش و پرورش ابتدایی؛ ۲- ایجاد الگوی مناسب‌ترین روش تدریس و ارزیابی آن؛ ۳- ساختار پشتیبانی مناسب و توسعه فعالیت‌ها؛ ۴- شبکه‌سازی از بهترین روش‌های تدریس؛ ۵- ادغام آموزش کارآفرینی در برنامه درسی دانش‌آموزان (هاشمی، ۱۳۹۵). مدارس کارآفرین با هدف ایجاد علم و دانش و بکارگیری آن در جهت توسعه حوزه‌های مختلف جامعه به واسطه آموزش، پژوهش و تولید ایجاد می‌شود (Lindner, 2019). در مدارس کارآفرین با تمرکز بر فرهنگ کارآفرینانه بر آموزش بهتر در راستای دستیابی به اهداف یادگیری از طریق روش‌های نوآورانه، تمرکز بر اهداف کارآفرینانه در راستای راهبرد و برنامه‌های ملی، محتوای درسی کارآفرینی، هویت دانش‌آموزان و یادگیری آنها تلاش می‌شود (Nepal, 2021).

آموزش کارآفرینی برای توسعه مهارت‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای لازم برای ایجاد شغل، رشد اقتصادی و اجتماعی، پیشرفت رفاه انسان و تحریک نوآوری برای پاسخگویی به چالش‌های جهانی مهم است. بنابراین آموزش کارآفرینی باید به گونه‌ای باشد که انگیزه لازم را در دانش‌آموزان به وجود آورد و آنان به این امر آگاه باشند که پس از فراغت از تحصیل شغل آماده‌ای در انتظارشان نیست و خود باید نسبت به ایجاد کسب و کار اقدام کنند. به عبارتی آموزش باید مبتنی بر عمل شود (بداعی و همکاران، ۱۴۰۳). آموزش کارآفرینی مشتمل بر مجموعه‌ای از مواد

آموزشی تدوین شده شامل دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های کارآفرینانه به افراد است، تا افراد با شناسایی فرصت‌های جدید، پذیرش ریسک با بینش و اعتماد به نفس کسب و کاری را راه‌اندازی کنند که در نهایت منجر به رشد اقتصادی می‌شود (شاه‌رستم‌بیگ و همکاران، ۱۴۰۲). از مهم‌ترین دلایل اهمیت کارآفرینی و آموزش آن در مدارس، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. ۱- مدارس قانون اصلی تعلیم و تربیت هستند. ۲- ناکارآمدی برخی روش‌های فعلی آموزش و تربیت دانش‌آموزان خلاق و مساله‌گرا. ۳- نیاز جامعه به دانش‌آموختگان کارآفرین. ۴- ضروریات اجتناب‌ناپذیر بازار کار و اقتصاد ملی و جهانی. ۵- نیاز مشاغل آینده به افراد دارای مهارت بیشتر و کارآمدی بالاتر (Pepin & St-Jean, 2019).

کشورهایی مثل کانادا، آمریکا آموزش کارآفرینی را از دانشگاه شروع کرده‌اند. در مقابل برخی از کشورها مانند ژاپن با درک اهمیت آموزش کارآفرینی، آموزش آن را از مدارس شروع نموده و مدارس خود را به سوی کارآفرینی هدایت کرده‌اند. از طرفی در نظام آموزشی کشورهای موفق همچون، کره جنوبی، آلمان، فرانسه دانشگاه‌های موفق در کنار خود مدرسه کارآفرینی دارند. در حالی که این موضوع در کشور تازگی دارد (نصیری و همکاران، ۱۴۰۱). مهم‌ترین مزایای تشکیل مدارس کارآفرینی شامل، شکل‌گیری نگرش درمورد کارآفرینی، توسعه مهارت‌ها و ویژگی‌های فردی، آگاهی از مشاغل کارآفرینانه و خوداشتغالی، دستیابی به اهداف آموزشی، انتخاب سریع مسیر شغلی آینده دانش‌آموزان می‌باشد (Adeel et al., 2023).

پیشینه پژوهش

بدای و همکاران (۱۴۰۳) در پژوهشی به طراحی الگوی مدارس کارآفرین در دوره دوم متوسطه پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، ابعاد سازنده الگوی مذکور مشتمل بر پنج بعد مربوط به مسائل زیرساختی، ساختاری، سرمایه انسانی، محیط کسب و کار و فرایندهای آموزشی است. اکبری و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی به طراحی الگوی ویژگی‌های مدارس کارآفرین در ایران پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، عوامل علی الگوی مذکور دربرگیرنده: انعطاف‌پذیری قوانین و مقررات، بازنگری و اصلاح ماموریت، ساختار و رسالت‌های مدارس، ترویج فرهنگ کارآفرینی، فضای سازمانی مدارس. بستر و زمینه: تعامل و مشارکت با محیط بیرونی، رویکرد مدرسه کارآفرینی، پدیده‌های پایدار و صنعتی، الگوی برنامه درسی کارآفرین و غیره. شرایط محیطی: منابع مالی، مهندسی مجدد، نظام پاداش و تشویق و برنامه‌ریزی آموزشی. مقوله محوری: پرورش خلاقیت، مهارت کار تیمی و غیره. راهبردها: مدیریت استعداد، خلق محیط نهادی و غیره. پیامدها: هدفمند شدن آموزش و افزایش خلاقیت. حاجی‌آقایی (۱۴۰۲) در پژوهشی به طراحی الگوی مدرسه کارآفرین با تأکید بر استقرار زیست‌بوم کارآفرینانه پرداختند. یافته‌های

پژوهش نشان می‌دهد، عوامل موثر بر طراحی الگوی مدرسه کارآفرین عبارتند از: اکوسیستم کارآفرینانه، فردی‌سازی برنامه درسی، تعهد ذینفعان، معلم کارآفرین، رهبر کارآفرین، شتاب‌دهنده مدرسه‌ای، هدف ارزش‌آفرین، فضای کار اشتراکی، شبکه‌سازی و سیستم ورودی. شاه رستم‌بیگ و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی به ارائه الگوی مدرسه کارآفرین و رابطه آن با تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، مولفه‌های مدرسه کارآفرین عبارتند از: اهداف، محتوی کارآفرینانه، مدیریت، کیفیت اساتید، راهبردهای یاددهی - یادگیری، ابزار آموزشی، شرایط زمینه‌ای و ارزشیابی. از طرف دیگر مدرسه کارآفرین با تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری دارد. ایزوگا و همکاران (۲۰۲۴) در پژوهشی به بررسی محیط تدریس و قصد کارآفرینانه در دبیرستان پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، رهبری، اجتماعی‌پذیری، برنامه‌ریزی، نوآوری و ریسک‌های کاری بر خودکارایی اثرگذارند. از طرفی خودکارایی و محیط مدرسه بر قصد رفتار کارآفرینانه دانش‌آموزان اثرگذارند. ستینیو و همکاران (۲۰۲۳) در پژوهشی به بررسی آموزش شخصیت کارآفرینی در مدارس ابتدایی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، آموزش شخصیت کارآفرینی در سطح دبستان، عادت‌سازی و پرورش چندین ارزش کارآفرینانه، یعنی ارزش صداقت، ارزش نظم، ارزش مستقل، ارزش رهبری، ارزش خلاق بر تربیت دانش‌آموز کارآفرین اثرگذار است. سورگو و همکاران (۲۰۲۲) در پژوهشی به بررسی چالش‌ها و فرصت‌ها در گنجاندن شایستگی‌های کارآفرینی در مدارس پیش‌دانشگاهی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، برای آموزش شایستگی‌های کارآفرینی به همه دانش‌آموزان، باید یک دوره اجباری کاملاً مجزا ایجاد شود که توسط کارآفرینان واجد شرایط آموزشی تدریس شود. سامیدوان و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی عوامل تعیین‌کننده قصد کارآفرینی در بین دانش‌آموزان مدارس در مالزی پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، عوامل تعیین‌کننده قصد کارآفرینی دانش‌آموزان عبارتند از: خودکارآمدی کارآفرینی، تمایل به ریسک، نوآوری، تحمل ابهام، فردگرایی، جمع‌گرایی و فاصله قدرت. جانسدوتیر و مکدوناید (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی امکان‌سنجی نوآوری و آموزش کارآفرینی در مدارس راهنمایی در ایسلند پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، عوامل موثر بر کارآفرینی در مدارس به سطح عوامل شخصی، عوامل تخصصی، عوامل مرتبط با مدرسه، عوامل در سطح جامعه تقسیم می‌شوند. بارباراسانچز و آتینزاساهوکویل (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی توسعه کارآفرینی در مدرسه در اسپانیا پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد، عوامل موثر بر توسعه کارآفرین در مدرسه عبارتند از: ساختار منعطف، فرهنگ کارآفرینانه منسجم، تعامل مستمر با محیط، توجه به معلم، دانش‌آموز، چشم‌انداز مشترک و استراتژی آینده‌نگر.

شکاف مطالعاتی پیشینه

بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد، موضوع کارآفرینی از موضوعات مورد تاکید در مطالعات مختلف است. مطالعات پیشین با روش و رویکردهای مختلف به بررسی موضوع مدرسه کارآفرین پرداختند. تعدادی از مطالعات با رویکرد کمی به بررسی روابط بین متغیرها و مدرسه کارآفرین مانند رابطه مدرسه کارآفرین و تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان پرداختند. تعدادی از مطالعات نیز با رویکرد کیفی یا آمیخته به شناسایی عوامل موثر بر ایجاد مدارس کارآفرین یا الگوی مدرسه کارآفرین پرداختند. به موضوع مدرسه کارآفرین در حوزه تئوری و اهمیت آن، پرداخته شده است. نتایج مطالعات به‌ویژه در کشور نشان می‌دهد که مدارس ما در ایجاد و تقویت شاخص‌های کارآفرینی در وضعیت مناسبی قرار ندارند که انجام پژوهش حاضر در این زمینه ضروری می‌باشد. به طور کلی با توجه به پیشینه موجود ضرورت انجام پژوهش حاضر را در موارد زیر می‌توان برشمرد: ۱) اهمیت موضوع کارآفرینی دانش‌آموزان در زندگی حال و آینده آنها؛ ۲) اثرگذاری کارآفرینی بر رشد و توسعه کشور؛ ۳) توجه بیشتر به موضوع دانشگاه کارآفرین در مقایسه با مدرسه کارآفرین؛ ۴) وجود دانش پراکنده، به‌روز نشده و جامع؛ ۵) تمرکز بیشتر مطالعات پیشین بر پیش‌ران‌ها و عوامل موثر بر ایجاد مدارس کارآفرین و توجه کمتر به پیامدها؛ ۶) توجه کمتر به مدرسه کارآفرین در بستر فرهنگ بومی کشور.

روشن‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر رویکرد کیفی از نوع فراترکیب و دارای ماهیت اکتشافی است. فراترکیب نوعی روش پژوهش کیفی است که از یافته‌ها و اطلاعات استخراج شده از سایر مطالعات کمی و کیفی مرتبط با موضوع با بکارگیری نگرش سیستماتیک و ترکیب مطالعات پیشین، به شناسایی مفاهیم و استعاره‌های جدید می‌پردازد (Nye et al., 2016: 62). فراترکیب دربرگیرنده مراحل: جستجو، ارزیابی، ترکیب، تبیین و تفسیر دقیق هر دو دسته پژوهش‌های کیفی و کمی است. نقطه قوت روش فراترکیب شناسایی یک مدل، چارچوب یا عبارات مفهومی از دل پیشینه با بررسی دقیق مطالعات قبلی و شناسایی مقوله‌های مشترک است (Zimmer, 2006: 315). فراترکیب با روش‌های مختلف قابل انجام است که در پژوهش حاضر از روش هفت مرحله‌ای سندلوسکی و بارسو^(۲۰۰۶) بهره برده شده است. نتایج حاصل از هر مرحله در قسمت یافته‌ها ارائه شده است.

یافته‌ها

گام اول: تنظیم سوال‌های پژوهش: مولفه‌های پژوهش دربرگیرنده: چه چیز، چه جامعه‌ای، محدودیت زمانی و چگونگی روش است، که بر اساس آن‌ها، سوال اصلی پژوهش تشکیل شد: مدل مدرسه کارآفرین چگونه است؟

گام دوم: جستجو سیستماتیک متون: جامعه آماری پژوهش، متشکل از کلیه مقالات، پایان‌نامه‌ها و اسناد علمی در مجلات داخلی و خارجی تشکیل می‌دهند. در پژوهش ۶ کلیدواژه (مدرسه کارآفرین، پیش‌ران‌های مدرسه کارآفرین، پیامدهای مدرسه کارآفرین، عوامل موثر بر مدرسه کارآفرین، ایجاد مدرسه کارآفرین، کارآفرینی در مدرسه) در پایگاه‌های Science، Direct، Emerald، Springer، Scopus، John Wiley، Google Scholar و JSTOR و پایگاه‌های داخلی، مگ‌ایران و نورمگز به صورت کامل از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۴ تمام مقالات مورد جستجو قرار گرفت. نتیجه جستجو شامل ۱۱۰۰ مقاله، کتاب، پایان‌نامه و گزارش‌های نهادهای مرتبط با این حوزه بود.

گام سوم: جستجو و انتخاب مقاله: برای گزینش مقاله‌های مناسب بر اساس شکل (۱) آیت‌های متفاوتی از جمله: عنوان، چکیده، محتوا، سوالات و روش‌شناسی پژوهش بررسی شده است. در نهایت ۶۵ مقاله با بازبینی دقیق متن‌ها انتخاب و بعد از بکارگیری معیار ارزیابی منتقدانه^۱ تعداد ۴۱ مقاله به عنوان مقاله نهایی انتخاب شد.

شکل ۱. فرایند انتخاب مقاله‌های نهایی

گام چهارم: تعیین اطلاعات مقالات: اطلاعات مقاله‌ها بر مبنای نام و نام خانوادگی نویسنده، سال انتشار و اجزای هماهنگی بیان شده در آن، دسته‌بندی شد.

گام پنجم: تجزیه و تحلیل یافته‌ها: در پژوهش حاضر برای تحلیل اطلاعات از روش تحلیل محتوا استفاده شده است. بعد از اتمام فرایند جستجو و انتخاب مقالات مناسب، کدهای اولیه شناسایی شد. سپس کدها دسته‌بندی و مفاهیم تعیین شدند. بر مبنای تحلیل و بررسی مقالات در انتها ۴۱ مقاله انتخاب شدند. یافته‌ها در این مرحله مشخص نمود که در مطالعات گذشته چنین پژوهش نظام‌مندی تاکنون انجام نشده و هر یک از مطالعات گذشته با نگرش‌های متفاوتی در خصوص مدرسه کارآفرین توجه داشته‌اند.

گام ششم: حفظ کنترل کیفیت: جهت بررسی اعتبار یافته‌ها محققین، از مقایسه نظرات خود با یک خبره دیگر استفاده نموده و نتایج را با استفاده از ضریب کاپا^۱ اندازه‌گیری نمودند. ضریب کاپا معیاری برای سنجش توافق بین دو فرد، پدیده و یا منبع تصمیم‌گیری است که هر کدام به طور جداگانه دو کمیت اصلی را مورد اندازه‌گیری قرار داده‌اند. ضریب کاپا بین صفر تا یک نوسان دارد و هرچه این مقدار به یک نزدیک‌تر باشد، به معنای توافق بیشتر بین پاسخ‌دهندگان است. ضریب کاپای محاسبه شده، مقدار $0/784$ بود که از مقدار قابل قبول آن ($0/6$) (Finfgeld- Connett, 2018) بالاتر بود. بنابراین فرض استقلال کدهای استخراجی رد و در نتیجه استخراج کدها از پایایی مناسبی برخوردار بوده است.

گام هفتم: ارائه یافته‌ها: بعد از تایید کیفیت یافته‌های استخراجی، اجزای مدل مدرسه کارآفرین در جدول (۱) ارائه شده است.

جدول ۱. یافته‌های حاصل از فراترکیب

منبع	کد	مفهوم	مقوله
Setiono et al(2023),	استقلال‌طلبی دانش‌آموز	ویژگی‌های شخصیتی	عوامل مرتبط با دانش‌آموز
Yuan et al(2022)	تحمل ابهام و مخاطره‌پذیری		
Yuan et al(2022), Malik et al(2023)	روحیه پرسشگری و حل مسأله		
Yuan et al(2022)	میل به توفیق‌طلبی		
اکبری و همکاران(۱۴۰۲)	روحیه کار تیمی و مشارکت با دیگران	آشنایی با کارآفرینی	
Aga & Singh(2022)	شناخت اصول کارآفرینی		
Abou-Warda(2015)	آشنایی با کارآفرینان برتر		
Kirkley(2017)	آشنایی با روش‌های کارآفرینی		

منبع	کد	مفهوم	مقوله
بداعی و همکاران (۱۴۰۳)	اشتیاق معلمان به کارهای نو و جدید در کلاس درس	نگرش و رفتار کارآفرینانه	عوامل مرتبط با معلمان و مدیران
حاجی آقایی (۱۴۰۲)	توانایی تحمل ایده‌های جدید دانش‌آموزان		
حاجی آقایی (۱۴۰۲) Elert et al(2015)	روحیه انتقادپذیری		
نصیری (۱۴۰۱)، Shahin et al(2021)	تعهد مدیران به برنامه‌های آموزش کارآفرینی	مدیریت کارآفرینانه	
Jónsdóttir & Macdonald(2019)	همکاری با سایر مدارس کارآفرین		
هاشمی (۱۳۹۵)	باور به کارآمدی و ضرورت کارآفرینی در عصر کنونی		
فتحی کرکوق و همکاران (۱۳۹۹)	ایجاد محیط با ارزش‌های کارآفرینی	دانش کارآفرینانه	
غفرانی و همکاران (۱۴۰۱) Adeel et al(2023)	آگاهی به اصول کارآفرینی		
غفرانی و همکاران (۱۴۰۱)	آگاهی به فرصت‌های شغلی نیازمند کارآفرینی		
حاجی آقایی (۱۴۰۲)	تجربه قبلی در حوزه کارآفرینی	تجربه کارآفرینانه	
Al-Takhayneh et al(2022)	انجام کار عملی در حوزه کارآفرینی		
غفرانی و همکاران (۱۴۰۱)	ساختار منعطف و پویا	ساختار تسهیل‌کننده کارآفرینی	عوامل مرتبط با مدرسه
غفرانی و همکاران (۱۴۰۱)	انعطاف‌پذیر در استخدام معلمان کارآفرین		
Popescu et al(2016)	تغییر هنجارها برای حمایت از کارآفرینی		
Adekiya & Ibrahim(2016)	تطبیق ساختار مدرسه با اقدامات کارآفرینی	استراتژی آموزشی کارآفرینانه	
Šorgo et al(2022)	داشتن چشم‌انداز و رسالت کارآفرینانه		
Adekiya & Ibrahim(2016)	داشتن مأموریت کارآفرینانه علاوه بر تدریس و تحقیق		
غفرانی و همکاران (۱۴۰۱)	داشتن سیاست‌های نوآورانه در آموزش و پژوهش به دانش‌آموزان		

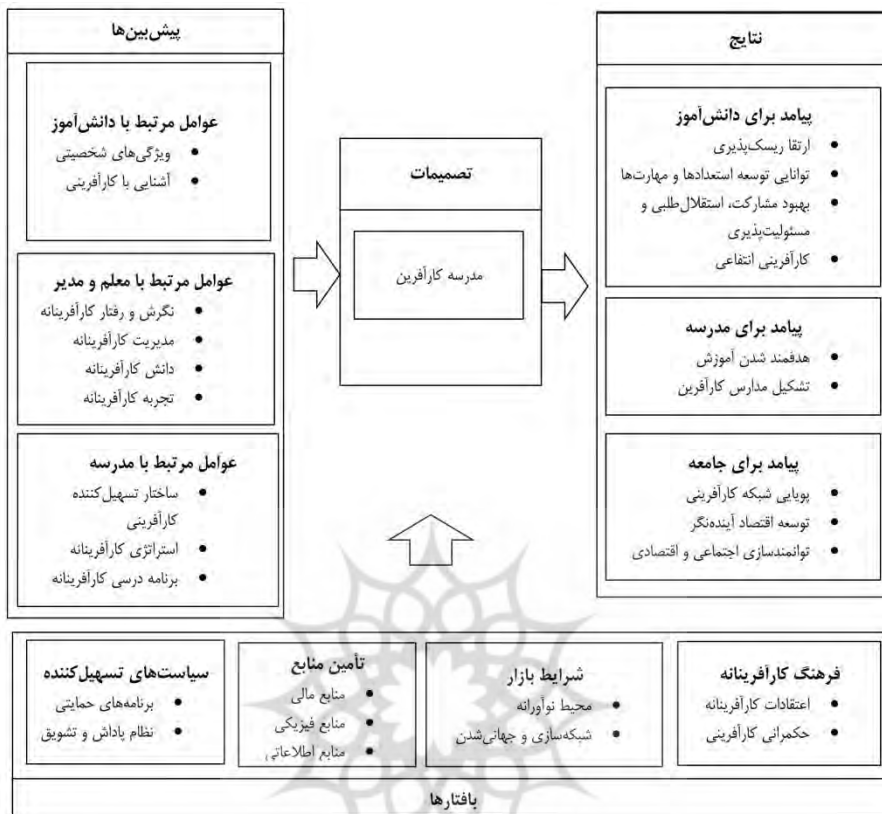
منبع	کد	مفهوم	مقوله
Yuan et al(2022), Nani(2016)	پرورش روحیه پرورشگری در محتوای برنامه درسی	برنامه درسی کارآفرینانه	
شاه رستم‌بیگ و همکاران(۱۴۰۲)، Turner & Gianiodis(2018)	تناسب محتوای برنامه درسی کارآفرینی با علاقه‌مندی دانش‌آموزان		
شاه رستم‌بیگ و همکاران(۱۴۰۲)	بروزرسانی محتوای دروس با توجه به نیازهای تعلی و تربیت کارآفرینی در مدرسه		
Al-Takhayneh et al(2022)	اولویت دهی به علایق دانش‌آموزان در انتخاب هدف برنامه درسی کارآفرینی		
Iizuka et al(2024)	همکاری با سایر مدرسه‌ها	تعاملات درون و برون مدرسه‌ای	شبکه‌سازی و جهانی شدن
Iizuka et al(2024)	ارتباط با سایر مدیران کارآفرین		
غفرانی و همکاران(۱۴۰۱)	ارتباط با صنایع		
فتحی کرکوق و همکاران (۱۳۹۹)	ارتباطات پیوسته بین معلم، دانش‌آموز و مدیر		
Barba-Sánchez & Atienza- Sahuquillo(2016)	ارتباط مدارس با دانشگاه‌های کارآفرینی		
Al-Takhayneh et al(2022)	تعامل علمی با مدارس خارج از کشور	بین‌المللی شدن	
Barba-Sánchez & Atienza- Sahuquillo(2016)	فعالیت‌های کارآفرینانه بین‌المللی		
Barba-Sánchez & Atienza- Sahuquillo(2016)	شرکت در کنفرانس‌های علمی مرتبط با دانش‌آموزان		
Šorgo et al(2022)	پاسخگویی به نیازهای عصر کنونی	مدیریت چالش‌های محیطی	سازگاری با محیط نوآورانه
Aga & Singh(2022)	انطباق با شرایط متحول و پویای عصر کنونی		
Popescu et al(2016)	تحمل نوسانات محیطی		
شاه رستم‌بیگ و همکاران(۱۴۰۲) Al-Takhayneh et al(2022)	باور به اثربخشی کارآفرینی	اعتقادات کارآفرینانه	فرهنگ کارآفرینانه

منبع	کد	مفهوم	مقوله
نصیری (۱۴۰۱) Al-Takhayneh et al(2022)	باور به ضرورت کارآفرینی برای نسل آینده		
نصیری (۱۴۰۱) Al-Takhayneh et al(2022)	تحریک و پرورش انگیزه دانش آموزان		
Mogollon & Rubio(2010)	اثرگذاری تجربیات پیشین		
Iizuka et al(2024),	توانایی شناخت و ایجاد فرصت‌ها و ریسک‌ها		
Ghazali et al(2019)	تغییر نگرش‌های سنتی به رویکردهای کارآفرینی جدید	حکمرانی کارآفرینی	
Ghazali et al(2019), Yuan et al(2022)	استقبال از کارآفرینی در مدرسه		
Ghazali et al(2019)	فرهنگ مشوق کارآفرینی در مدرسه		
غفرانی و همکاران(۱۴۰۱)	دیوارنویسی مدارس با شعارهای کارآفرینانه		
غفرانی و همکاران(۱۴۰۱)	تخصیص بودجه دولتی برای اقدامات کارآفرینانه به آموزش و پرورش	منابع مالی	
غفرانی و همکاران(۱۴۰۱)، هاشمی و همکاران(۱۴۰۰)	تخصیص قسمتی از بودجه مدرسه برای اقدامات کارآفرینانه		
اکبری و همکاران(۱۴۰۲) Patuelli et al(2020)	دریافت کمک‌های مالی از والدین، سایر ارگان‌ها و نهادها		
Galvão et al(2018)	ایجاد زیرساخت‌های آزمایشگاهی برای دانش آموزان	منابع فیزیکی	تامین منابع
Azmat et al(2023),	ایجاد زیرساخت‌های پژوهشی برای دانش آموزان		
Azmat et al(2023),	تامین اطلاعات مورد نیاز برای دانش آموزان پژوهشگر	منابع اطلاعاتی	
Shahin et al(2021)	دسترسی دانش آموزان خلاق به اطلاعات موردنیازشان از طریق سیستم‌های مدرسه		

منبع	کد	مفهوم	مقوله	
Nepal(2021)	تخصیص بودجه ویژه به مدارس کارآفرین	برنامه‌های حمایتی	سیاست‌های تسهیل‌کننده	
فتحی کرکوق و همکاران (۱۳۹۹)	حمایت از دانش‌آموزان برای حرکت از ایده‌های کارآفرینی به عمل			
فتحی کرکوق و همکاران (۱۳۹۹)	برنامه آموزشی برای مدارس کارآفرین			
Ruskovaara & Pihkala(2015)	تشویق دانش‌آموزان برای تبدیل شدن به کارآفرین	نظام تشویق و پاداش		
Shahin et al(2021)	برنامه پاداش برای فعالیت‌های کارآفرینانه			
غفرانی و همکاران(۱۴۰۱)، هاشمی و همکاران(۱۴۰۰)	ارائه تسهیلات برای طرح‌های کارآفرینانه			
هاشمی و همکاران(۱۴۰۰)	توانایی مدیریت مخاطرات و چالش‌ها	ارتقا ریسک‌پذیری دانش‌آموزان	پیامد برای دانش‌آموزان	
Shahin et al(2021)	یادگیری از تجارب ناموفق			
Malik et al(2023)	شناخت بهتر دانش‌آموزان از استعداد کارآفرینی خود	توانایی توسعه استعدادها و مهارت‌ها		
Malik et al(2023), Galvão et al(2018)	توانایی بهره‌برداری دانش‌آموزان از مهارت کارآفرینی خود			
Iizuka et al(2024)	مشارکت بیشتر دانش‌آموزان در کار با سایر همکلاسی‌های خود	بهبود مشارکت، استقلال‌طلبی و مسئولیت‌پذیری		
Malik et al(2023)	توانایی حل مشکلات			
Setiono et al(2023),	توانایی پذیرش مسئولیت تصمیمات مرتبط با خود			
Sjøvoll & Pedersen(2014)	راه‌اندازی کسب و کار توسط دانش‌آموز در آینده	کارآفرینی انتفاعی		پیامد برای مدرسه
Sjøvoll & Pedersen(2014)	توانایی کسب درآمد در آینده و هنگام ورود به بازار کار			
هاشمی(۱۳۹۵) Adeel et al(2023)	تبدیل ایده‌های دانش‌آموزان به مرحله کاربری	تشکیل مدارس کارآفرین		
Lindner(2019), Elert et al(2015)	تربیت نیروی انسانی خلاق و کارآفرین			

منبع	کد	مفهوم	مقوله
اکبری و همکاران(۱۴۰۲)	داشتن رسالت و مأموریت‌های قابل دستیابی	هدفمندشدن آموزش	
اکبری و همکاران(۱۴۰۲)، بداعی و همکاران(۱۴۰۳)	تمرکز بر اهداف تعیین شده کارآفرینی		
Lindner(2019), Dinis et al(2013)	ایجاد فرصت‌های کارآفرینانه		
Jónsdóttir & Macdonald(2019)	تحول در حوزه‌های صنعتی، تولیدی و خدماتی		
Jónsdóttir & Macdonald(2019)	تحلیل و بهره‌برداری از فرصت‌های کسب‌وکار موجود	پویایی شبکه کارآفرینی	
بداعی و همکاران(۱۴۰۳)	افزایش تعداد ثبت اختراعات و ایده‌های نوین		
Iizuka et al(2024), Lindner(2019)	توجه به دانش‌آموزان به عنوان نیروی کار بازار آینده کشور		
Nepal(2021), Gielnik et al(2015)	توسعه دانش‌آموزان کارآفرین برای فعالیت در بازار متحول و نوآور آینده	توسعه اقتصاد آینده‌نگر	پیامد برای جامعه
هاشمی(۱۳۹۵)، بداعی و همکاران(۱۴۰۳)	امکان ایجاد تغییر و بهبود شرایط زندگی	توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی	
Nepal(2021), Gielnik et al(2015)	توسعه توانمندی‌ها را در زمینه کسب و کار		

با توجه به نتایج تحلیل تعداد ۸۴ کد، ۲۸ مفهوم، ۱۱ مقوله فرعی و ۴ مقوله اصلی شناسایی شد. محقق بعد از دسته‌بندی کدها، مفاهیم و مقولات، اقدام به طراحی الگوی نهایی مبتنی بر عوامل مستخرج نمود. در شکل (۲) الگوی مدرسه کارآفرین ارائه شده است.

شکل ۲. الگوی مدرسه کارآفرین (تنظیم: محققان)

نتیجه‌گیری

وجود علائمی همچون، عدم شایستگی و توانمندی دانش‌آموزان بعد از ۱۲ سال تحصیل در ورود به بازار کار، توانایی کسب درآمد، تشکیل زندگی مستقل و حتی ورود به دانشگاه و ادامه تحصیل نشان از نیاز اساسی به تغییر در مدارس کشور می‌باشد. یکی از رویکردهای توانمندسازی دانش‌آموزان رویکرد کارآفرینی در بستر وجود مدرسه کارآفرین است. در این راستا پژوهش حاضر، به دنبال ارائه الگوی مدرسه کارآفرین می‌باشد. بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد، این مطالعات از زوایای مختلف به موضوع مدرسه کارآفرین پرداخته‌اند، که انجام رویکرد فراترکیب برای استخراج یک الگوی جامع را بیش از پیش روشن می‌نماید. یافته‌های پژوهش مدل مستخرج را در سه دسته کلی: پیش‌بین‌ها، بافتار و پیامدها دسته‌بندی نموده است، که در ادامه این عوامل تشریح می‌شوند.

پیش‌بین‌ها: پیش‌بین‌ها به مجموعه عواملی گفته می‌شوند که بر مدرسه کارآفرین اثر می‌گذارند. پیش‌بین‌ها عوامل مختلفی را دربرمی‌گیرند. این عوامل مرتبط با دانش‌آموز، معلم، مدیر و مدرسه هستند. دانش‌آموزان دارای ویژگی‌های شخصیتی متفاوتی هستند. بعضی از دانش‌آموزان دارای استعداد و توانایی در حوزه مشاغل خدماتی، اداری و غیره را دارند و بعضی دیگر می‌توانند کارآفرینان موفق باشند. باید با شناخت کافی از دانش‌آموزان ویژگی‌های همچون، تحمل ابهام و مخاطره‌پذیری، روحیه پرسشگری و حل مسأله و غیره را در آنها تقویت نمود. روحیه کارآفرینانه در دانش‌آموزان زمانی تاثیر گذار خواهد بود که موضوع زیربنایی یعنی دگرگونی اساسی در نظام آموزشی مورد توجه قرار گیرد. بدون توجه به این مهم کارآفرینی در سطح جامعه تحقق نخواهد یافت. در این میان نقش معلم به عنوان شاخص‌ترین و ممتازترین عنصر جهت رویارویی با بحران‌های نظام آموزشی نمود ویژه‌ای پیدا می‌کند زیرا توسعه کارآفرینی مستلزم آموزش و تربیت معلمان و مربیان مجرب کارآفرینی است. منظور از معلم کارآفرین معلمی است که با اصول کارآفرینی و مباحث مرتبط با آن آشنا بوده و نگرش و رفتار کارآفرینانه باشد تا بتواند این ویژگی‌ها را در دانش‌آموز توسعه دهد. معلم بایستی خود دارای ویژگی‌ها و روحیه کارآفرینی باشد تا سبب پرورش روحیه کارآفرینی در فراگیران شود و پرورش دهنده دانش‌آموزانی باشد که با جرات و جسارت و با تکیه بر تفکر، مهارت، خلاقیت، عملکرد، روحیه پرسشگری و تلاش خویش از شکست نهراسند. وجود مدیرانی که بتوانند فضای کارآفرینانه برای آموزش کارآفرینانه را ایجاد کنند، لازم و ضروری است. مدیران کارآفرین به ضرورت کارآفرینی در عصر کنونی باور دارند و با تجهیز منابع و امکانات لازم شرایط را برای تشکیل مدارس کارآفرین ایجاد می‌کنند. اگر مدیران افرادی باشند که به نحوی در حوزه کارآفرینی تجربه داشته و با این علم‌آشنایی کافی را داشته باشند، راحت‌تر می‌توانند جو

کارآفرینانه در مدرسه را تسهیل کنند. در مدارس با ساختار سنتی نمی‌توان دانش‌آموز کارآفرین تربیت کرد. ساختار یک مدرسه کارآفرین باید به گونه‌ای باشد که بتوان معلم کارآفرین استخدام کرد و با اقدامات کارآفرینانه تطبیق داد. مأموریت، رسالت و چشم‌انداز بلندمدت مدرسه کارآفرین باید مبتنی بر عقاید و باورهای کارآفرینانه باشد. به عبارتی باید کارآفرینی در متن و روح مدرسه دمیده شود. یکی از مهم‌ترین گزینه‌های مرتبط با دانش‌آموزان، وجود برنامه و محتواهای درسی است که باید منطبق با نیازهای تعلیم و تربیت کارآفرینی نگارش شوند.

در مقایسه پیش‌بین‌ها با پیشینه پژوهش، به شاخص‌های "استقلال‌طلبی دانش‌آموز" در پژوهش ستینو و همکاران اشاره شده است. به شاخص "تحمل ابهام و مخاطره‌پذیری"، "روحیه پرسشگری و حل مسأله" در پژوهش یوان و همکاران (۲۰۲۲) اشاره شده است. در پژوهش غفرانی و همکاران (۱۴۰۱) به شاخص‌های "ساختار منعطف و پویا"، "انعطاف‌پذیر در استخدام معلمان کارآفرین" اشاره شده است. در پژوهش‌های شاه رستم‌بیگ و همکاران (۱۴۰۲) و تورنر و جیانیودیس (۲۰۱۸) به شاخص‌های "بروزرسانی محتوای دروس با توجه به نیازهای تعلیم و تربیت کارآفرینی"، "تناسب محتوای برنامه درسی کارآفرینی با علاقه‌مندی دانش‌آموزان"، "پرورش روحیه پرسشگری در محتوای برنامه درسی" اشاره شده است. در پژوهش بداعی و همکاران (۱۴۰۳) به شاخص‌های "نگرش مثبت به رشته تحصیلی"، "داشتن انگیزه برای رسیدن به خودکفایی" اشاره شده است که با نتایج پژوهش حاضر همراستا است.

به مدیران و مسئولان آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود، از دوره‌های آموزشی آنلاین و غیرآنلاین برای تقویت کارآفرینی در معلمان و مدیران استفاده کنند زیرا وجود معلم و مدیران کارآفرین، لازمه داشتن مدرسه کارآفرین است. پیشنهاد می‌شود، جلسات مشاوره با اولیای دانش‌آموزان کارآفرین به صورت مداوم برگزار و اطلاعات لازم در اختیار آنها قرار گرفته و راهنمایی شوند. به مسئولین ذیربط تدوین کتب درسی پیشنهاد می‌شود، با بازنگری اساسی در محتوای کتب درسی آنها را به سمت محتوای کاربردی پیش ببرند. به مدیران مدارس پیشنهاد می‌شود، شرایط کنترل بخشی از محیط آموزشی توسط دانش‌آموزان را ایجاد و به آنها واگذار کنند. به معلمان پیشنهاد می‌شود، از روش‌های نوین جذاب آموزشی با استفاده از فناوری‌های نوین از جمله هوش مصنوعی برای آموزش بهتر استفاده نمایند.

بافتار: بافتار در مطالعه حاضر دربرگیرنده عوامل زمینه‌ای است که در ایجاد مدرسه کارآفرین اثرگذارند. عوامل زمینه‌ای متغیرهای نسبتاً عمومی و کلی هستند که متأثر از اقدامات دولت، بازار و فرهنگ عمومی جامعه است. عوامل زمینه‌ای دربرگیرنده: فرهنگ کارآفرینانه، شرایط بازار، تأمین منابع و سیاست‌های تسهیل‌کننده هستند. در جامعه‌ای که مردم برای کارآفرینی ارزش قائل نباشند، به آن اعتقاد نداشته باشند؛ این اعتقادات در تربیت نسل‌های

مختلف در آن جامعه اثرگذار بوده و افرادی که در خانواده به مهارت‌ها و توانایی‌های خود در تولید شغل و ایجاد درآمد باور نداشته باشند، در مدرسه، دانشگاه و بازار کار آینده هم به دنبال کارآفرینی نخواهند بود. عصر کنونی عصر تغییر در ثانیه‌ها است. افرادی که بتوانند با ایده‌های ناب و خلاقانه خود را با تغییرات وفق دهند، می‌توانند به موفقیت دست یابند. ارتباط با دنیای خارج از ملزومات ادامه حیات در عصر کنونی است که مدارس کارآفرین از طریق ارتباط با دانشگاه‌ها و مدارس خارج از کشور، این مهم را تحقق می‌بخشند. دولت‌ها با تدوین سیاست‌ها، ایجاد مدارس کارآفرین را تسهیل یا محدود می‌کنند. اگر دولت بودجه و منابع مالی کافی در اختیار مدارس قرار دهد، اطلاعات مورد نیاز برای پژوهش و اکتشاف را تأمین کند، امکان ارتباط با صنایع را فراهم نماید، در ایجاد مدارس کارآفرین نقش تسهیل‌کننده را خواهد داشت.

در مقایسه بافتار با پیشینه پژوهش، به شاخص‌های "تغییر نگرش‌های سنتی به رویکردهای کارآفرینی جدید"، "استقبال از کارآفرینی در مدرسه" در پژوهش غزالی و همکاران (۲۰۱۹) اشاره شده است. به شاخص‌های "باور به ضرورت کارآفرینی برای نسل آینده"، "تحریک و پرورش انگیزه دانش‌آموزان" در پژوهش نصیری (۱۴۰۱) اشاره شده است. در پژوهش آگا و سینگ (۲۰۲۲) به شاخص‌های "انطباق با شرایط متحول و پویای عصر کنونی"، "تحمل نوسانات محیطی" اشاره شده است. در پژوهش غفرانی و همکاران (۱۴۰۱) به شاخص‌های "تخصیص قسمتی از بودجه مدرسه برای اقدامات کارآفرینانه"، "تخصیص بودجه دولتی برای اقدامات کارآفرینانه به آموزش و پرورش" اشاره شده است که با نتایج پژوهش حاضر همراستا است.

به مسئولان دولتی و متولیان آموزش و پرورش کشور پیشنهاد می‌شود، قوانین مالکیت معنوی و حمایت از طرح‌های کارآفرینانه مدارس را حمایت نمایند و بودجه لازم را در نظر بگیرند. پیشنهاد می‌شود، مسئولین کشور با تهیه کلیپ، تیزر و محتواهای آموزشی در مورد فرهنگ کارآفرینانه و انتشار آن در تلویزیون، شبکه‌های اجتماعی و غیره به تقویت این فرهنگ در جامعه کمک کنند. پیشنهاد می‌شود، وزارت آموزش و پرورش کشور مدارس ویژه کارآفرینی ایجاد کند. پیشنهاد می‌شود، جشنواره‌های کارآفرینی مدارس، هر ساله برگزار و طرح‌های برتر انتخاب و به دانش‌آموزان صاحب طرح اجازه استفاده از تسهیلات آموزشی مانند کمک مالی، امکان حضور رایگان در مراکز رشد دانشگاهی و غیره را فراهم کنند. پیشنهاد می‌شود، زیرساخت مورد نیاز از جمله دسترسی به اطلاعات توسط تشکیل کتابخانه دیجیتال در اختیار دانش‌آموزان قرار گیرد.

پیامدها: ایجاد مدارس کارآفرین پیامدهای مختلفی برای دانش‌آموزان، مدارس و جامعه در پی خواهد داشت. مدرسه کارآفرین با هدفمند کردن آموزش خود به دنبال تربیت و پرورش دانش‌آموزان کارآفرین است. دانش‌آموزانی که مهارت‌های کارآفرینانه را آموخته باشند، توانایی

توسعه استعدادها و مهارت‌های خود را خواهند داشت. دانش‌آموزانی خواهند بود که با توسعه استقلال طلبی و مسئولیت‌پذیری در خود، توانایی ریسک‌پذیری خود را افزایش داده و در آینده خواهند توانست برای خود و حتی اطرافیان خود، شغل ایجاد کنند و به درآمد دست یابند. جامعه‌ای متشکل از دانش‌آموزان کارآفرین، دارای شبکه پویای کارآفرینی، اقتصاد آینده‌نگر و توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی در حال و آینده خواهد بود.

در مقایسه پیامدها با پیشینه پژوهش، به شاخص‌های "توانایی حل مشکلات"، "توانایی پذیرش مسئولیت تصمیمات مرتبط با خود" در پژوهش مالیک و همکاران (۲۰۲۳) اشاره شده است. به شاخص‌های "داشتن رسالت و مأموریت‌های قابل دستیابی"، "تمرکز بر اهداف تعیین شده کارآفرینی" در پژوهش اکبری و همکاران (۱۴۰۲) اشاره شده است. در پژوهش هاشمی (۱۳۹۵) به شاخص‌های "امکان ایجاد تغییر و بهبود شرایط زندگی"، "تبدیل ایده‌های دانش‌آموزان به مرحله کاربری" اشاره شده است که با نتایج پژوهش حاضر همراستا است.

محدودیت زمانی و ممکن نبودن تعمیم نتایج پژوهش به سازمان‌های دیگر به دلیل نوع پژوهش کیفی از محدودیت‌هایی است که محقق با آن برخورد داشته است. زیرا امکان تفاسیر مختلف از پدیده مورد بررسی وجود دارد. با توجه به رویکرد کیفی پژوهش و عدم بررسی اعتبار مدل استخراج شده به سایر محققان پیشنهاد می‌شود، با روش‌شناسی کمی مدل استخراج شده را آزمون نمایند. پیشنهاد می‌شود برای درک عمیق‌تر موضوع به طراحی چارچوب با استفاده از مصاحبه‌های عمیق و گروه‌های کانونی پرداخته شود. به سایر محققان پیشنهاد می‌شود، به شناسایی موانع اجرای مدرسه کارآفرین در بستر بومی کشور بپردازند. پیشنهاد می‌شود، سایر محققان، ابعاد و مولفه‌های شناسایی شده را با استفاده از تکنیک‌های آماری از جمله: روش تحلیل سلسله مراتبی^۱، فرایند تحلیل شبکه^۲، روش بهترین بدترین^۳ وزن‌دهی شده و تأثیر اهمیت آنها در مدرسه کارآفرین مشخص گردد. از آنجا که شرایط و ویژگی‌های دانش‌آموزان در مقاطع مختلف تحصیلی متفاوت است و این تفاوت در پژوهش حاضر، دیده نشده است؛ به سایر محققان پیشنهاد می‌شود به طراحی الگوی مدارس کارآفرین در مقاطع مختلف تحصیلی (ابتدایی و متوسطه) بپردازند.

1. Analytical Hierarchy Process
2. Analytical Network Process
3. best-worst method

فهرست منابع

۱. اکبری، عابدین؛ تقی‌پور، حسینعلی؛ تقی‌پوریان گیلانی، محمد جواد و غفاری مجلج، محمد. (۱۴۰۲). طراحی الگوی ویژگی‌های مدارس کارآفرین در ایران بر اساس رویکرد داده بنیاد. خانواده و پژوهش، ۲۰(۱)، ۱۱۹-۱۳۶.
۲. بداعی، محمد؛ خورشیدی، عباس؛ فقیه آرام، بتول؛ دشمن زیاری، اسفندیار و مرادی، سعید. (۱۴۰۳). طراحی الگوی مدارس کارآفرین در دوره دوم متوسطه آموزش و پرورش شهر تهران. فناوری آموزش، ۱۸(۳)، ۷۴۹-۷۶۴.
۳. حاجی آقایی، حنیف. (۱۴۰۲). طراحی الگوی مدرسه کارآفرین با تأکید بر استقرار زیست‌بوم کارآفرینانه. آموزش و مدیریت کارآفرینی، ۲(۴)، ۱-۲۴.
۴. شاه رستم‌بیگ، طیبه؛ مسعودی ندوشن و طالب، زهرا. (۱۴۰۲). ارائه الگوی مدرسه کارآفرین و رابطه آن با تاب‌آوری تحصیلی دانش‌آموزان. رهبری و مدیریت آموزشی، ۱۷(۴)، ۸۸-۱۰۶.
۵. غفرانی، نرگس؛ حسینی، سیدرسول و موسی‌خانی، مرتضی. (۱۴۰۱). طراحی مدل مدرسه کارآفرین مبتنی بر توسعه شایستگی‌های کارآفرینانه در مقطع متوسطه. توسعه کارآفرینی، ۱۵(۱)، ۱۴۱-۱۶۰.
۶. فتحی کرکوق، فرشید؛ سلیمانی‌فنی، مریم و رضایی‌شریف، علی. (۱۳۹۹). شناسایی و اولویت‌بندی موانع توسعه مدرسه کارآفرین از دیدگاه مدیران مدارس متوسطه شهرستان اردبیل. رهبری آموزشی کاربردی، ۱(۴)، ۴۷-۶۸.
۷. نصیری، رحیمعلی؛ عباسیان، حسین؛ عبدالهی، بیژن و زین‌آبادی، حسن‌رضا. (۱۴۰۱). طراحی و اعتبارسنجی الگویی برای ایجاد یک مدرسه کارآفرین. مدیریت و چشم‌انداز آموزش، ۴(۳)، ۱۸-۴۷.
۸. هاشمی، سمیه. (۱۳۹۵). طراحی مدل بومی مدرسه کارآفرین. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی، دانشگاه هنر اصفهان.
۹. هاشمی، سیده خدیجه؛ مسعودی ندوشن، عصمت و گلزاری، زینب. (۱۴۰۰). ارائه الگوی کیفیت‌بخشی تبدیل مدرسه فنی و حرفه‌ای به مدرسه کارآفرین. نوآوری‌های آموزشی، ۲۰(۱)، ۸۳-۱۰۸.
10. Abou-Warda, S. H. (2015). Entrepreneurial orientation in business schools: A comparative study of higher education systems in Egypt. *International Journal of Educational Management*, 29(2), 192-212.
11. Adeel, S., Daniel, A. D., & Botelho, A. (2023). The effect of entrepreneurship education on the determinants of entrepreneurial behaviour among higher education students: A multi-group analysis. *Journal of Innovation & Knowledge*, 8(1), 100324.

12. Adekiya, A. A., & Ibrahim, F. (2016). Entrepreneurship intention among students. The antecedent role of culture and entrepreneurship training and development. *The international journal of management education*, 14(2), 116-132.
13. Aga, M. K., & Singh, A. (2022). The role of entrepreneurship education on student entrepreneurial intentions: mediating effect of attitude, subjective norms, and perceived behavioral control. *Journal of Business and Management*, 28(1), 31-65.
14. Al-Takhayneh, S. K., Karaki, W., Hasan, R. A., Chang, B. L., Shaikh, J. M., & Kanwal, W. (2022). Teachers' psychological resistance to digital innovation in Jordanian entrepreneurship and business schools: Moderation of teachers' psychology and attitude toward educational technologies. *Frontiers in Psychology*, 13, 1004078.
15. Azmat, F., Jain, A., & Sridharan, B. (2023). Responsible management education in business schools: Are we there yet?. *Journal of Business Research*, 157, 113518.
16. Barba-Sánchez, V., & Atienza-Sahuquillo, C. (2016). The development of entrepreneurship at school: the Spanish experience. *Education+ Training*, 58(7/8), 783-796.
17. Dinis, A., do Paco, A., Ferreira, J., Raposo, M., & Gouveia Rodrigues, R. (2013). Psychological characteristics and entrepreneurial intentions among secondary students. *Education+ Training*, 55(8/9), 763-780.
18. Elert, N., Andersson, F. W., & Wennberg, K. (2015). The impact of entrepreneurship education in high school on long-term entrepreneurial performance. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 111, 209-223.
19. Eyal, O., & Yosef-Hassidim, D. (2012). Managing educational champions: Entrepreneurship in schools. *Journal of School Leadership*, 22(1), 210-255.
20. Falck, O., Heblich, S., & Luedemann, E. (2012). Identity and entrepreneurship: do school peers shape entrepreneurial intentions?. *Small Business Economics*, 39, 39-59.
21. Finfgeld-Connett, D. (2018). *A guide to qualitative meta-synthesis*. Routledge.
22. Galvão, A., Marques, C. S., & Marques, C. P. (2018). Antecedents of entrepreneurial intentions among students in vocational training programmes. *Education+ Training*, 60(7/8), 719-734.

23. Ghazali, S. S., Kadir, S. A., Asimiran, S., & Eric, S. (2019). Entrepreneurial School Culture Model Development: Centralized Implementation in Malaysian Schools. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 9(2).
24. Gielnik, M. M., Frese, M., Kahara-Kawuki, A., Wasswa Katono, I., Kyejjusa, S., Ngoma, M., ... & Dlugosch, T. J. (2015). Action and action-regulation in entrepreneurship: Evaluating a student training for promoting entrepreneurship. *Academy of Management Learning & Education*, 14(1), 69-94.
25. Iizuka, E. S., de Moraes, G. H. S. M., & de Souza, M. G. (2024). College environment and entrepreneurial intention in high school. *Revista de Gestão*, 31(1), 101-114.
26. Iizuka, E. S., de Moraes, G. H. S. M., & de Souza, M. G. (2024). College environment and entrepreneurial intention in high school. *Revista de Gestão*, 31(1), 101-114.
27. Jónsdóttir, S. R., & Macdonald, M. A. (2019). The feasibility of innovation and entrepreneurial education in middle schools. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 26(2), 255-272.
28. Kirkley, W. W. (2017). Cultivating entrepreneurial behaviour: entrepreneurship education in secondary schools. *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 11(1), 17-37.
29. Lindner, J. (2019). Entrepreneurial spirit for the whole school—ways to become an ee si-Entrepreneurship School. *Discourse and Communication for Sustainable Education*, 10(2), 5-12.
30. Malik, A., Onyema, E. M., Dalal, S., Lilhore, U. K., Anand, D., Sharma, A., & Simaiya, S. (2023). Forecasting students' adaptability in online entrepreneurship education using modified ensemble machine learning model. *Array*, 19, 100303.
31. Mariam, S., Khawaja, K. F., Qaisar, M. N., & Ahmad, F. (2023). Blended learning sustainability in business schools: Role of quality of online teaching and immersive learning experience. *The International Journal of Management Education*, 21(2), 100776.
32. Mogollon, R. H., & Rubio, P. P. (2010). An approach to entrepreneurial culture and education in secondary school. *International Journal of Business Environment*, 3(1), 120-134.

33. Nani, G. V. (2016). Entrepreneurial education in the school curriculum: in search of positioning in Zimbabwe. *Problems and Perspectives in Management*, (14, Iss. 3), 85-90.
34. Nepal, A. (2021). Social Entrepreneur School IBS and Pedagogical Scientific Learning: Experience at Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute. *Nauki Ekonomiczne*.
35. Núñez-Canal, M., Sanz Ponce, R., Azqueta, A., & Montoro-Fernández, E. (2023). How effective is entrepreneurship education in schools? An empirical study of the new curriculum in Spain. *Education Sciences*, 13(7), 740.
36. Nye, E., Melendez Torres, G. J., & Bonell, C. (2016). Origins, methods and advances in qualitative meta synthesis. *Review of Education*, 4(1), 57-79.
37. Patuelli, R., Santarelli, E., & Tubadji, A. (2020). Entrepreneurial intention among high-school students: the importance of parents, peers and neighbors. *Eurasian Business Review*, 10, 225-251.
38. Pepin, M., & St-Jean, É. (2019). Assessing the impacts of school entrepreneurial initiatives: A quasi-experiment at the elementary school level. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 26(2), 273-288.
39. Popescu, C. C., Bostan, I., Robu, I. B., Maxim, A., & Diaconu, L. (2016). An analysis of the determinants of entrepreneurial intentions among students: a Romanian case study. *Sustainability*, 8(8), 771.
40. Ruskovaara, E., & Pihkala, T. (2015). Entrepreneurship education in schools: Empirical evidence on the teacher's role. *The Journal of Educational Research*, 108(3), 236-249.
41. Samydevan, V., Mohd Amin, M. R. B., & Piaralal, S. K. (2021). Determinants of entrepreneurial intention among school students in Malaysia: An empirical study. *Journal of Education for Business*, 96(6), 359-365.
42. Setiono, E., Nabilah, Z. I., Fitri, F., Indrawati, A., & Wardana, L. W. (2023). Entrepreneurship character education in elementary schools: Systematic literature review (SLR). *International Journal of Education, Language, Literature, Arts, Culture, and Social Humanities*, 1(2), 53-65.
43. Shahin, M., Ilic, O., Gonsalvez, C., & Whittle, J. (2021). The impact of a STEM-based entrepreneurship program on the entrepreneurial intention of

- secondary school female students. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 17(4), 1867-1898.
44. Sjøvoll, J., & Pedersen, O. (2014). Entrepreneurial mindsets in entrepreneurial schools.
45. Šorgo, A., Dolenc, K., & Virtič, M. P. (2022). Challenges and opportunities in incorporating entrepreneurial competences into pre-university schools for all. *International Journal of Management in Education*, 16(1), 1-19.
46. Turner, T., & Gianiodis, P. (2018). Entrepreneurship unleashed: Understanding entrepreneurial education outside of the business school. *Journal of Small Business Management*, 56(1), 131-149.
47. Yuan, X., Kaewsaeng-On, R., Jin, S., Anuar, M. M., Shaikh, J. M., & Mehmood, S. (2022). Time lagged investigation of entrepreneurship school innovation climate and students motivational outcomes: Moderating role of students' attitude toward technology. *Frontiers in Psychology*, 13, 979562.
48. Zimmer, L. (2006). Qualitative meta synthesis: a question of dialoguing with texts. *Journal of advanced nursing*, 53(3), 311-318.

